

I INTRODUCCIO L'ILUSTRACIO VALENCIANA

La ILUSTRACIO es un moviment intel·lectual caracterisat per la confiança de l'home en la capacitat de la rao natural per a resoldre els problemes de la vida humana. Hem d'afirmar, en primer lloc, que el concepte francès d'Il·lustració ha creat moltes confusions, puix, sent un moviment europeu en una sèrie de característiques universals, prengue en cada país notes propies. Situat cronològicament a lo llarg del segle XVIII, cal buscar les seues arrels en la revolució científica del XVII: des de Galileo a Newton passant per Descartes, Pascal, Leibnitz i Locke. L'actitud davant d'este viratge de la ciència es definitiva. L'home il·lustrat preten controlar la naturalesa per mig de la seua rao. Per ad això necessitarà de la ciència, que es preocuparà essencialment del món experimental. Nomes aixina entenem per què en parlar de l'Il·lustració Valenciana, s'ha de fer una al·lusió als "novatores", homens que es plantejaren la necessitat d'acceptar la ciència moderna dins d'un rigor metodològic i en autonomia respecte als estudis teològics.

El número i la qualitat dels il·lustrats valencians es tal que nos permet afirmar que l'Il·lustració espanyola partix de L'Antic Regne de València, i no de Castella com es sol exposar. Fem una breu enumeració dels principals homens valencians de l'Il·lustració, del Segle XVIII:

- 1) Tomás Vicente Tosca(1651-1723)
- 2) Gregorio Mayáns y Siscar(1699-1781)
- 3) Jorge Juan(1713-1773)
- 4) Francisco Pérez Bayer(1711-1794)
- 5) Ignacio Vergara(1715-1776)
- 6) José Vergara(1725-1799)
- 7) Antonio J. Cavanilles(1745-1776)
- 8) Gabriel Ciscar(1760-1829)
- 9) Francisco de Paula Martí(1761-1827)
- 10) Mariano Liñán(1764-1844)
- 11) Rafael Esteve Sevilla(1772-1847)
- 12) Vicente López(1772-1850)
- 13) Andrés Piquer

Mamuel Tolsa' (1757 -)
 Carlos Ros
 Vte Martín Soler (munic) (1754-1806)
 Antoni Ponz (erudit de Bèrni)

En Valencia, el moviment reformiste dels nomenats "novatores" prengue una triple direccio: *ciències, historia critica i humanisme*.

1) En el *camp científic* son prou coneguts els noms de Juan Bautista Corachán i Tomás Vicente Tosca i, menys, el de Baltasar Íñigo. L'inquietut, típica dels "novatores", sorgí en Valencia en força. Fruit de l'activitat de José Zaragoza, estos homens es reunien en Academies estrictament científiques i feyen els seus experiments. Encara que Tosca publicà el seu "*Compendio Matemático*", moltes de les obres del grup quedaren inèdites. Mayáns lamentarà mes tart que no tingueren continuadors, a pesar que dos d'ells -Corachán i Tosca- tingueren geni de mestres.

2) En l'aspecte de la *critica historica* el moviment reformiste tingue un cap indiscutible: Manuel Martí, des d'Alacant. Despres de diversos anys d'estancia en Roma, a on col·laborà en l'edicio de "*Collectio Conciliorum*" del cardenal Sáenz de Aguirre i de la "*Bibliotheca Hispana Vetus*" de Nicolás Antonio, regressà a Valencia i al seu voltant es formà un nucleu d'historiadors: José Rodríguez, autor de la "*Bibliotheca Valentina*"; José Manuel Miñana, qui va escriure "*De bello rustico valentino*" al voltant de la guerra de Successio en Valencia i una continuació de la "*Historia latina*" del P. Mariana; el dominic Jacinto Segura, autor d'una obra de metodologia critica titulada *Norte Crítico*, etc. Tambe Martí fon el motor dels llatínistes: Miñana, Gregorio Mayáns, Pérez Bayer, Cerdá Rico, José Joaquín Lorga ... Ara be, *l'hereu de totes eixes corrents fon sense cap de dubte Gregorio Mayáns i Siscar*. Amic de Corachán i de Tosca, diverses obres del qual edità, corresponsal i intim de Martí, Mayáns es constituí, per la seua capacitat i formació intel·lectual, en el *cap visible de tot el moviment il·lustrat en Valencia*. Sis anys passà en Madrit com a bibliotecari real i, al seu retorn -a pesar d'estar retirat en la seua casa d'Oliva-, fon el verdader motor. Fundà l'Academia Valenciana en el fi de publicar les obres reformistes, el programa de les quals, exposat en carta al ministre José Patiño, quedà marginat pel Govern. La vida de l'Academia Valenciana fon breu, pero el senyal que deixà en el plantejament de l'historiografia valenciana fon definitiu, no tant per l'Academia com per l'activitat del seu fundador. Mayáns edità "*Censura de Historias Fabulosas*" de Nicolás Antonio, "*Obras Cronológicas*" del marquès de Mondéjar, "*Avisos de Parnaso*" de Corachán, etc., encara que el seu programa de publicacions quedà ina-

cabat. La persecució de que fon objecte per haver publicat la "*Censura de Historias Fabulosas*" el retingue i no continuà el seu projecte. No obstant, el fruit de la seua activitat intel·lectual fon considerable. Retirat en Oliva, com s'ha dit, va eixercir a través de la seua correspondència un magisteri permanent que es va estendre a tota Espanya -Flórez i Burriel, entre uns altres, reberen els seus consells i els seus apunts de treball- però, sobretot, a València. Tots els intel·lectuals valencians es preaven de tindre correspondència en ell i la seua influència fon decisiva en quantes empreses culturals es projectaren. No obstant, l'Il·lustració valenciana tingue també, a més de Mayáns, figures destacades, les quals, encara que sofriren, i ho reconeixien en gratitud, l'influx mayansia, desenrollaren en entusiasme i moltes vegades en perfecció, activitats pròpies i personals. Alguns, més propers o en menys personalitat, com el cronista Agustín Sales que evolucionà en el seu criticisme històric en entrar en coneixement del pensament de Mayáns. Uns altres, com José Teixidor es proposaren estudiar els documents originals dels arxius valencians per a complir un dels aspectes més interessants dels projectes del seu mestre. O Vicent Ximeno, qui, en redactar els "*Escritores del Reino de Valencia*", va recórrer setmanalment als germans Mayáns per a que li facilitaren notícies literàries que, donades les seues lletures, posseïen i que Ximeno agraija repetides vegades en la seua obra.

Per a estudiar en major claredat l'influx mayansia, hem de distingir tres aspectes fonamentals: l'història, el pensament religiós i la reforma universitària. Els projectes de Mayáns eren excessivament ambiciosos per a ser realitzats per una sola persona. Acceptats per diverses personalitats, prengueren camins lògics en uns casos, inesperats en uns altres. Tal vegada l'herència més natural siga la de Cerdà Rico. Jurista com Mayáns, va rebre consell i ale. Inclòs en la plantilla de la real biblioteca, Cerdà continuarà l'empresa mayansiana d'editar els humanistes espanyols del segle XVI: García Matamoros, Juan de Vergara, etc., i pretenda, com feu Mayáns, publicar les obres de Pedro Juan Núñez. De la mateixa manera, Cerdà continuarà les publicacions de les obres històriques del marquès de Mondéjar iniciades pel seu mestre, que es va valdre per ad això de la Real Academia de l'Història de Lisboa i de l'Academia Valenciana. En la mateixa línia d'edició d'historiadors crítics, s'ha d'incloure el treball de Pérez Bayer, qui, millor situat que uns altres valencians -era el primer bibliotecari real i preceptor dels Infants Reals- i en el

favor de Carles III, reedità la "*Bibliotheca Hispana*" de Nicolás Antonio. Note's en conseqüència una clara tradició historiogràfica. Des de Martí, seran els valencians -Mayáns, Cerdá Rico, Pérez Bayer- els qui editen les obres dels grans historiadors crítics del *barroc espanyol*. Intimament relacionat en este grup apareix Juan Bautista Muñoz, assistent a les tertúlies en casa de Mayáns, de qui confessa haver rebut el gust per l'història i les bones lletres; Muñoz es amic, a la vegada, de Pérez Bayer. I el preceptor dels Infants Reals apoyà el trasllat de Muñoz a la Cort en el ranc de cosmògraf major i, mes tart, cronista d'Indies. Muñoz fon conscient de l'importància del seu nou carrec i mampregue l'enorme treball d'organitzar els documents relacionats en el descobriment i colonisació d'Amèrica, en lo que va naixer l'Archiu d'Indies.

I e la seua labor personal queda hui testimoni permanent en els documents que formen el "Fondo Muñoz" de la Real Academia de l'Història. Cas molt distint als anteriors es el de Juan Andrés. Naixcut en Planes i ingressat en la Companyia de Jesús, va viure alguns anys, fins al decret d'expulsió (1767), en Gandia des d'a on feya freqüents visites a Mayáns en el seu retir d'Oliva. L'expulsió facilità el contacte d'Andrés en el moviment cultural europeu. Sense perdre la seua relació en el món intel·lectual espanyol. Andrés pogué besllumar majors horitzons. En esta perspectiva s'ha de situar la seua gran obra: "*Origen, progresos y estado actual de toda la literatura*", editada en deu volums (1784-1806), primer ensaig d'una història de la literatura comparada. L'historiografia valenciana havia complert així una important trajectòria des dels orígens del críticisme en el reformisme de Martí i la plenitud de Juan Andrés, passant pels ambiciosos projectes mayansians.

Junt a l'activitat historiogràfica es desenvolupà també una intensa efervescència religiosa. Efervescència que no supon, ni molt manco, una actitud anticristiana, sino mes be reformista, en busca d'un cristianisme mes sincer. En primer lloc, exigien la lectura de la Sagrada Escritura que desijaven s'ampliara a tots els fidels i, en conseqüència, la Bíblia havia de ser traduïda a la llengua castellana; esta petició, dissimulada en un principi, ana sent una exigència cada vegada mes clara, com en Vicent Blasco Ibáñez i Joaquín Lorenzo Villanueva. Junt a la Sagrada Escritura, els il·lustrats valencians buscaren el coneixement dels Sants Pares com a expressió del cristianisme primitiu en clara contraposició a l'escolàstica que consideraven excessivament àrida i abstrusa. D'una altra banda, la

seua actitud espiritual està mes prop de la religiositat intima i anticerimonial dels humanistes del segle XVI que de la fastuositat barroca del cult de la contrarreforma patrocinada pels jesuïtes. Finalment, les seues preferencies es decantaren per l'episcopalisme i, en conseqüència, foren anticurials. Els partidaris d'estes idees reberen el nom de jansenistes. No defenien les cinc proposicions condensades per Inocenci X en la Bula "*Cum Ocasione*" (1651), sino que es tractava d'una actitud religiosa, un dels punts mes importants d'unio de la qual era el seu antijesuïtisme. Encara que l'ultima decada del segle XVIII, especialment a proposit del nomenat "*Cisma d'Urquijo*" de les Corts de Cadis, es menester observar la genesis anterior. I en este punt te especial importancia el grup valencià. De nou s'ha de partir de Mayáns. Est inicià una activitat variada en les seues manifestacions, pero unitaria en la seua actitud intima que tindria amplies repercussions. A través de la seua correspondència i en les seues "*Observaciones al Concordato de 1754*" manifestà el seu regalisme. Ell conegué i feu conèixer l'obra i el pensament del janseniste belga Van-Spen, defengué la jurisdicció episcopal sobre els religiosos, facilità el coneiximent dels homens del nomenat "*Tiers Partit*", tant francesos com italians: Bossuet, Fleury, Muratori, Mayáns fon, finalment, el qui manifestà l'interés pels estudis biblics, pero també el qui censurà en durea als jesuïtes. Ara be, els qui portaren totes estes idees a la practica foren els bisbes que eixiren de l'Universitat de Valencia, Asensio Salas i, sobretot, José Climent, abdos bisbes de Barcelona. Climent pagà els gastos d'edicio de les *Costumbres de los israelitas y cristianos* de Fleury i entrà en correspondència en els jansenistes francesos. Felipe Beltrán, bisbe de Salamanca, inquisidor general i amic de Roda, tingue un paper decisiu en la protecció dels jansenistes de finals de segle, com Tavira, o Villanueva, entre uns atres.

No obstant, tota esta activitat dels ilustrats seria incomprendible sense l'Universitat. Si be la de Valencia constituiria el principal foc de conservadurisme, a la fi facilità l'eixida d'una gran generació d'intellectuals progressistes. Si els plans de Mayáns no trobaren el reso que mereixien entre l'estament professoral, la seua inquietut si que trobà el fervor dels esperits joves mes selectes. I, a la fi, la reforma guanyà les estructures. El moviment reformiste, patrocinat pels *ministres ilustrats*, Campomanes, Floridablanca, Roda, entre uns atres, trobà en Vicent Blasco el rector ideal. El Pla de 1786, obra de Blasco, constituïx el fruit mes conseguit del reformisme il·lustrat.

Allí es donaren cita l'actitut regalista en l'estudi de la Bíblia, *l'apertura a la ciencia europea en l'introduccio dels llibres medics europeus i l'estudi de les llengües classiques*. L'esperit modern era evident i no tardaria en produir els seus fruits. El mateix Blasco seria un dels seus representants. Pero tal vegada els homens mes caracteristics de l'epoca siguen els germans Villanueva: Joaquín Lorenzo, editor de la Bíblia i escritor de llibres de pietat, acusat de janseniste, es caracterisà sobretot per ser representant valencià en les Corts de Cadis i defensor del lliberalisme politic; Jaime, germa de l'anterior, fon historiador de gran vol, lliberal, defensor de la sobirania nacional, i, com son germa, mori en l'exili en defensa de les seues idees. L'Il·lustracio Valenciana havia cobert aixina la seua singladura.

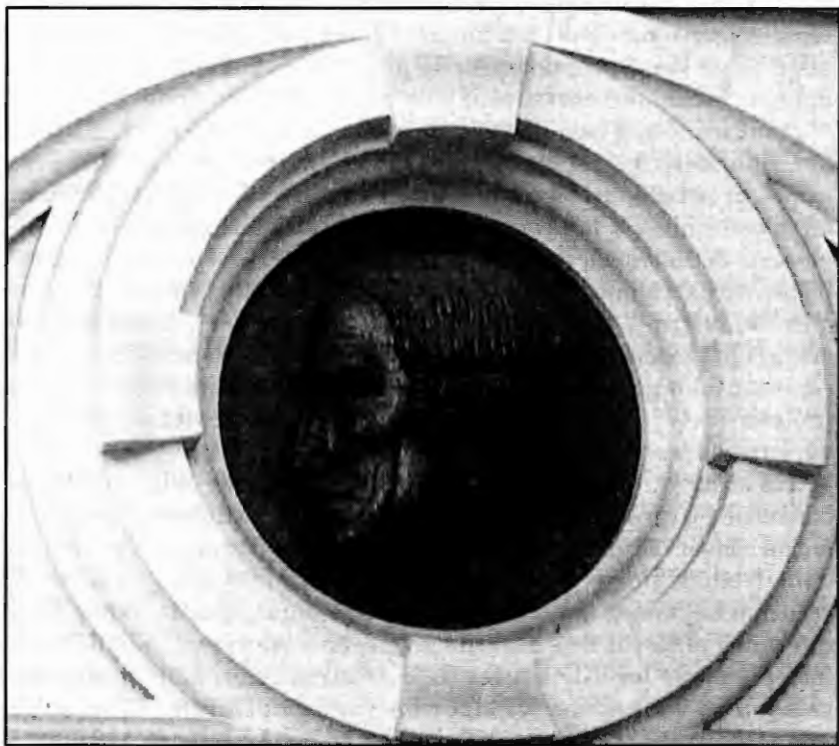

Fig. 2.—Andrés Piquer en Alt-relleu de l'actual Facultat de Medicina de València

II LA MEDICINA VALENCIANA EN EL SIGLE XVIII

Per a introduir-nos en la Medicina valenciana del sigle XVIII hem de recordar i comentar la preterita situació del sigle anterior, que després d'una llastimera etapa de recessió i enfrontament generacional, es produïx, a mitjan del sigle XVII, lògica i natural reacció, apareixent el progressisme científic, recuperant-se una altra volta per a València el mereixcut i pertinent lloc que va ocupar com a centre mèdic important d'Espanya, entrant així de cap i de ple en el sigle XVIII. I seguix sent Crisostom Martínez l'iniciador i capdavanter de l'investigació microscòpica i del gravat de l'Anatomia humana, una aportació científica que s'esten per l'Europa del sigle XVIII (França, Alemanya, Itàlia, Anglaterra, Portugal), i així, una volta més, un valencià alcançà el llorer de la fama i renom per damunt de les nostres fronteres valencianes i hispaniques.

L'interès del microscopi s'accentuà en el món de la Medicina valenciana i es desplegà durant la primera meitat del sigle XVIII, ja que seguien actuant els grups científics que es varen formar en el sigle anterior a partir dels "novators". Podem assegurar que Joan Batiste Corachán (1661-1741) fou un excel·lent personatge, qui va servir de pont a cavall dels dos sigles, i que va escriure també un mètode microscòpic; igualment aprofitaren també d'enllaç, els "novators" Baltasar Íñigo, Tosca, i sobretot Joan Cabriada en la seua obra publicada "*Carta filosofica-medica-quirurgica*".

Ja, en ple i florent sigle XVIII, apareixen personatges importants de la medicina valenciana, com ho és Joan Batiste Berni (1705-1739), discipul de Tosca, el qual va obtenir el grau de mestre en Arts en l'Universitat de València, i publicà "*Filosofia racional, natural, metafisica i moral*", en la que fa referència a l'utilització i avantatges del microscopi.

En la València del sigle XVIII, va existir una gran personalitat, gran figura, la qual es precisa traure-la a la llum per a que relluixca, encara que no fora mege. Es tracta de Don Gregori Mayans i Siscar (Oliva 1699-1781), qui va ingressar en l'escola de Tosca i Corachán, influïnt estos en la seua joventut, plantejant-se un nou comportament científic. Mayans i Siscar fou un sabi, jurisconsult i erudit de

la nostra historia. Estudià filosofia i jurisprudència en l'Universitat de Valencia, ampliant estudis en Salamanca i Madrit. Retornà a Valencia i es va doctorar en Lleis en la nostra Facultat de Dret, conseguint la Catedra de Codic Justinia.

El rei Felip V el va nomenar bibliotecari real, i ell, a pesar de les seues idees opostes al monarca, acceptà, pero la vida en el palau Real se li feu insoportable i se'n tornà a sa casa d'Olive. En 1742 fundà l'Academia Valenciana, i junt als doctors Sales i Escrivà, dedicà tots els seus esforços a l'estudi de la personalitat valenciana i a l'edicio d'obres de caracter regional. Fon un home de pujada altura, genial, de grans coneiximents i un pensador filosofic, que en sa propia i singular personalitat va omplir tot un sigle d'història valenciana, el sigle de l'Il·lustració, i la seua influencia fon universal.

En 1774, es celebren en Valencia oposicions a la catedra d'Anatomia, i es presenten tres eminents meges pertanyents al circulo de Mayans i Siscar. Es tracta dels doctors Josep Manuel Ballester, Marià Seguer i Andrés Piquer. Els tres presentaren els seus treballs escrits o "theses"; en eixos treballs tenim un interessant i fabulos compendi del saber medic-anatomic de l'epoca. Ballester en sa "*Theses phisica-anatomica*", intentà donar una lliço practica sobre l'us i utilisacio del microscopi, profundisant en teories al voltant de les fibres. Seguer en sa "*Theses anatomica medicinae asserta*", insistix tambe en les ventages microscopiques, i es mostra com a iniciador de l'Historiografia medica; no va conseguir la catedra, pero mes tart conseguí la catedra de Theoria en la Facultat de Medicina. Finalment, Andrés Piquer, en sa "*Theses medico-anatomica*", oferix una informacio mes elevada en descriure la naturalea de les fibres d'acort en les idees yatomecaniques, i fon Piquer el qui obtingue la catedra, i no cap dubte que fon l'home mege del sigle XVIII, influent de manera notable en tota Espanya.

Un altre mege anatomiste valencià del XVIII, fon Josep Arnau, qui estudià Teologia en la nostra Universitat, dedicant-se mes tart a la professio militar, per això se n'hague d'anar a Italia, i en Roma feu bona amistat en el famos mege Baglivi, acerrim defensor de l'escola yatomecanica, el professor Baglivi va despertar en Arnau l'interés per la medicina, ciencia que començà a estudiar a son regres a Valencia. Arribà a ser una figura destacada en el mon científic valencià, entre les seues obres anotem "*Certamen pharmaceutico-galenicum*", pero la seua aportacio fonamental foren dos volums de "*Opus neoteoricum medicum*", analisant el pensament hipocratic i les experiencies de Baglivi.

Tenim també en este segle representació de la Siquiatria, la Neurologia i la Química Medica. Contem en dos personalitats, el doctor Pascual Virrey, qui estudià medicina en Saragossa i va eixercir de mege rural en Chelva, vingue a Valencia, i sa intel·ligència el portà a aconseguir una catedra en la nostra Universitat; fon un gran impulsor de la Patologia dins del camp de la Medicina química, segons es despren del seu concepte del cos huma i de la malaltia. Mori en Valencia en 1746.

L'atre personage fon Josep Antoni Baguer i Oliver, estudià Medicina en Valencia, arribant a ser catedratic extraordinari de l'Universitat. Fon comissari general del Claustre de Medicina i examinador del Real Promedico de la subdelegació del Regne de Valencia. Publicà "Floresta de dissertacions historico-practiques i quimicogaleniques", en dos volums, tractant de les malalties del cap, del pit, de les afeccions de les cavitats naturals i les malalties mes freqüents de la dona.

Sabem que la Botanica era una ciència completament lligada a la medicina, i esta ciència va alcançar en Valencia durant el segle XVIII un notable desenroll, tenint com a representant a Josep Manuel Gascó Navarro (1706-1788), naixcut en Foyos, i que va seguir els seus estudis en la nostra Universitat, després de doctorar-se obtingue la catedra de Botanica; pels seus merits se'l va nomenar mege titular de la Ciutat de Valencia i de la Junta de Sanitat, examinador i Deca del Claustre.

Pero la verdadera figura genial i universal valenciana de la Botanica del segle XVIII fon Antoni Josep Cavanilles Palop (1745-1804). Realisà sos estudis de filosofia, matemàtiques i gramàtica en Valencia i Gandia, es va ordenar sacerdot. En 1776, pels seus coneixements, li encarregaren l'educació dels fills dels Ducs de l'Infantage, pel qual motiu hagué de desplaçar-se a París; allí amplià estudis científics en Botanica i Ciències Naturals. En la capital francesa publicà una monografia al voltant de les malvacees titulada "Monodelphies". Publicació que la Real Academia de París va calificar com el millor treball realitzat en este genero.

En 1791, el govern espanyol encarregà a Cavanilles un estudi de les plantes de la península ibèrica, i lo primer que va fer fon entregar els esquemes i resultats de les seues "*Observacions sobre Historia natural, Geografia, Agricultura, Població i Fruits del Regne de Valencia*", en 33 gravats de paisatges naturals, una gran descripció geogràfica completa i nombroses observacions geopolítiques i agri-

coles. En 1796, va publicar les seues "*Observacions sobre el cultiu de l'arros en el Regne de Valencia i la seua influencia en la salut publica*". El rei Carles IV, fundà i creà el periodic titulat "*Anales de Ciencias Naturales*", encomanant a l'ilustre Cavanilles la seua redaccio, i en l'any 1801 se'l nomenà catedratic de Botanica i director del Real Jardí de la Cort. Recopilant ses lliçons i explicacions publicà "*Descripción de las plantas que D. Antonio Cavanilles demostró en las lecciones públicas de 1801 i 1802*". Escrigue tambe sobre la rabia i mijos de combatre-la. Cavanilles naixque en Valencia en 1745 i mori en Madrit el dia 4 de maig de l'any 1904.

La catedra de Cirugia de Valencia en el sigle XVIII, contà en Jaume Alcala Martinez, qui estudià en Valencia i en Alemanya, sent discipul de Helster. Tornà a Valencia i obtingue la plaça de "Quirurgic Major" de l'Hospital Militar. Practicà en gran exit l'intervencio cesarea a pesar de la viva controversia de l'epoca. En 1753 publicà "*Dissertacio medic-quirurgica sobre una operacio cesarea eixecutada en dona i feto viu en la ciutat de Valencia*".

Unes atres figures mediques valencianes que resplandiren en el XVIII foren: Antonio Capdevilla, estudià en la nostra Ciutat i Salamanca, arribà a ser membre de la Real Societat de Gottinga (Alemanya), sent un dels meges mes erudits del seu temps, publicà "*La despoblacio d'Espanya per la desidia i ignorancia de molts meges i quirurgics*", i "*Critica d'Hospitals que ha vist l'autor*". D'atra banda, Santiago Garcia Tejerio (1753-1814) resplandi en el camp de les malalties dels chiquets, publicà "*El contagi de la Tisis*". Tambe contem en Antoni Galina, naixcut en Xixona, fon mathematic, fisic i mege, catedratic de la nostra Universitat, publicà el "*Tractat de magnetisme fisic en ses aplicacions de la ciencia medica*".

El mege mes famos de la segona mitat del sigle XVIII fon l'alacanti Francesc de Balmis Belenguer (1753-1819), als desset anys va conseguir una plaça de practicant en el Real Hospital d'Alacant i en València es llicencià en Cirugia; el seu merit font l'introduccio en Espanya de les tecniques de la vacunacio contra la pigota, tambe sa fama traspassa fronteres, dirigint les aplicacions de la vacuna en tot lo mon de l'america Hispanica i Filipines. El rei Carles IV el va nomenar quirurgic honorari de Cambra.

Durant el sigle XVIII la Medicina valenciana es desenrollà d'una forma brillant, havent de destacar quatre figures internacionals que foren: Crisostom Martínez, la fama del qual es va estendre per tota Europa durant la primera mitat del XVIII. El botanic Cavani-

lles, al qual els valencians li devem sa "Geografia Botanica del Regne de Valencia". Francesc de Balmis, que va aconseguir a través de la nostra Universitat, que Espanya es mantinguera en el millor nivell mundial en materia de vacunacio i els nous conceptes d'immunitat, d'infeccio i de microbiologia. Finalment, Andres Piquer, que hui estudiarem per a conèixer millor la seua obra.

Fig. 3.— Andres Piquer y Arrufat

III BIOGRAFIA D'ANDRÉS PIQUER

Andres Piquer, personage famosissim i curios, va tindre una enorme influencia en la medicina valenciana del sigle XVIII. Naixque en Fòrcoles (Terol) en 1711. Tota la seua formacio cientifica l'adquiri en la nostra Universitat, ya que en ella obtingue el titul de Medicina i Filosofia. Una volta va conseguir els dos tituls, començà a plantejar reformes en l'ensenyança en la filosofia, en principi, rebujant les idees i pensaments de Descartes i de Newton.

Tots sabem que Descartes, filosof i matematic frances, fon el creador del "*Discurs del Metodo*", o la busca que l'autor es plantejava sobre el verdader "metodo" per a arribar al coneiximent de tot lo que el seu esperit era capaç de coneixer i entendre. D'atra banda, Newton, matematic i astronom angles, constitui i creà el seu binomi, i realisà els estudis i experiencies de la gravitacio universal.

Com podem observar, estem davant de dos autors que han tingut una gran influencia en l'història del pensament intel·lectual i científic, inclús arribant als nostres dies. No obstant Piquer rebujà les teories d'estos dos autors i es va declinar per Boyle i Boerhave, els quals es declaraven contraris als metodos aristotelic-escolastics. Acceptà també el pensament de Gassendi, filosof i matematic frances, qui estava en contra de la metafisica escolastica i s'oponia al pensament filosòfic de Descartes, proponent una teoria atomista basada en les lleis del moviment.

En estes idees basiques, Andres Piquer publicà sa "*Llogica moderna o art de parlar i perfeccionar la rao*", per a plantejar la reforma de l'ensenyança de la Filosofia de l'Universitat de Valencia. Ademés presentava la Sicologia com la causa de les activitats del coneiximent profundisant en l'estudi del raonament, del juí i dels errors. Tot este plantejament nos demostra l'inquietut que en esta epoca hi havia en Valencia per l'Il·lustracio.

En 1751, Andres Piquer, s'hague de traslladar a Madrit per haver segut nomenat mege de la Cambra Real. Allí continúa en l'idea de la reforma filosòfica, comença a decantar-se per autors com Malebranch i Port Royal, dos filosofos, qui negaven la possibilitat de que els cossos eixerciren alguna accio sobre la ment, per lo tant l'esperit no pot coneixer directament als cossos, o siga, que quan la nostra

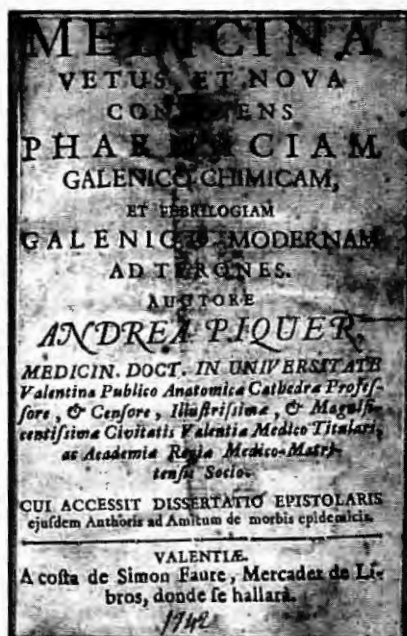

Fig. 4.—Edició de l'obra "MEDICINA VETUS ET NOVA" de l'any 1742.

Fig. 5.—Retrato i firma d'Andres Piquer. Fotogravat valencià de 1895.

anima coneix, no es degut a la relació cos-esperit, sino a l'esperit de Deu.

En 1755, publicà una "*Filosofia moral*", prenent en això construir una filosofia cristiana, basant la seua teoria de la moral en l'estudi normatiu dels actes humans i en coneiximent de la psicologia i de la voluntat. Volgue també, per la seua vinculació en la medicina i la seua idea de la dependència de l'ànima al cos, tractar alteracions siquiques i perversions en l'aplicació de mètodes purament medicals. Igualment va escriure "*Discursos sobre l'aplicació de la filosofia als assumptes de la Religio*", esta obra provocà immediata reacció i fou causa de grans polemiques per haver-se entremès en la matèria teològica.

Per a conèixer millor l'originalitat de Piquer, expndrem que es va oposar als descobriments de Copèrnic, el famós astrofísic i matemàtic polac, el qual va descriure per primera volta l'heliocentrisme, o siga, que el sol és el centre del sistema planetari. No obstant, apoyà a Tycho Brahe, astrofísic danès, qui afirmava que la terra immòbil era el centre de l'univers, girant al seu entorn el sol, i els demés planetes al mateix temps al voltant del sol. Però a on més revolució originà fou en l'ensenyança de la medicina. Ya sabem que Piquer estudià en la Facultat de València, doctorant-se en 1734, ràpidament començà actuant contra les corrents galèniques, introduint teories d'autors moderns. Publicà "*Medicina vetus et nova*" en 1734, obra que li valgué el títol d'Acadèmic Honorari de Medicina en Madrid. Per oposició guanyà la càtedra d'Anatomia de València, admirava a Hipòcrates i Galen, però afirmava que seguia les corrents modernes i renovadores. En 1745 escriu "*Física moderna, racional i experimental*", estudiant al cos humà com a una màquina, basant el seu funcionament en lleis de física, d'equilibri i de moviment.

Recordem de nou que en 1751 passà a Madrid, cridat pel rei Ferrando VI per a ocupar el càrrec de metge reial, atenent a la reina Donya Barbara de Bragança en Aranjuez, en morir esta real dona, es va fer càrrec de la salut del monarca, allargant-se la seua malaltia casi un any. Mort el rei, la corona passà a son germanastre Carles III, i Piquer continuà sent metge de la Cort, atenent medicament a la nova reina Maria Amàlia de Saxònia. Estant en Madrid, sa fama i influència encara perduraven en València, i des d'esta ciutat, Josep Climent li encomanà un curs per a la nostra Facultat de Medicina, i Piquer escriu "*Instrucciones medicae ad usum Scholae Valen-*

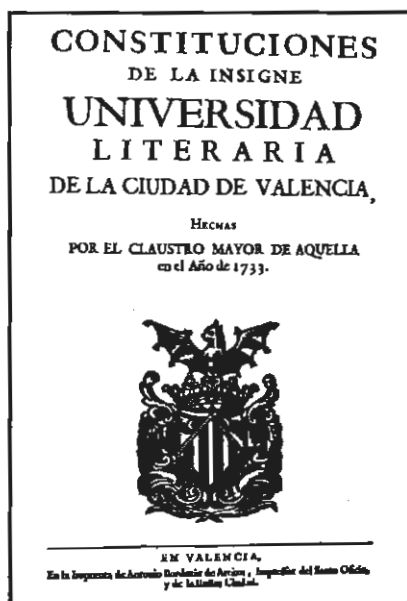

Fig. 6.—Les Constitucions de
l'Universitat de Valencia.
Tracta de l'ensenyança medica.
Estes constitucions
reproduïxen les reglamentacions de
1611, pero també les modificacions
propostes pels renovadors.

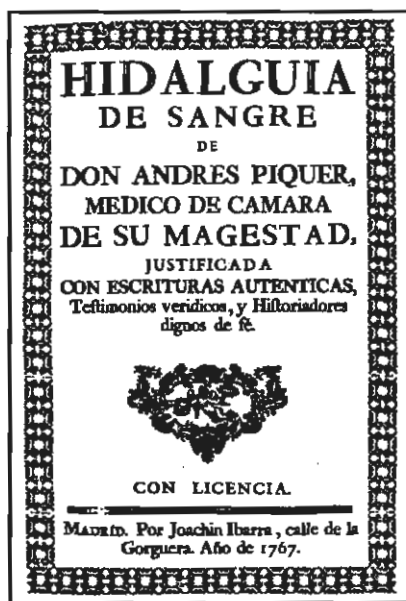

Fig. 7.—Portada de l'obra
autobiografica d'Andres Piquer.

tinae" (1762), rebujant tots els sistemes que havia seguit anteriorment i defenent una ensenyança mèdica basada en l'examen i observació de les operacions de la natura; el text fou acceptat per al primer curs de medicina en la nostra Facultat. Mes talt ho va ser en la Facultat de Salamanca. Després d'esta obra, trague a llum "*Praxis Medica*" i els tractats "*Calentura*" i "*Materia Medica*". El conjunt de totes estes obres foren el curs complet de medicina que li havien demanat des de València. Ad més de Salamanca, este curs fou acceptat també en Sevilla.

L'última obra que escrigué Andres Piquer fou "*Llogica*", segona part corregida i augmentada de sa "*Llogica moderna o art de parlar i perfeccionar la rao*". Va morir en Madrit en 1772.

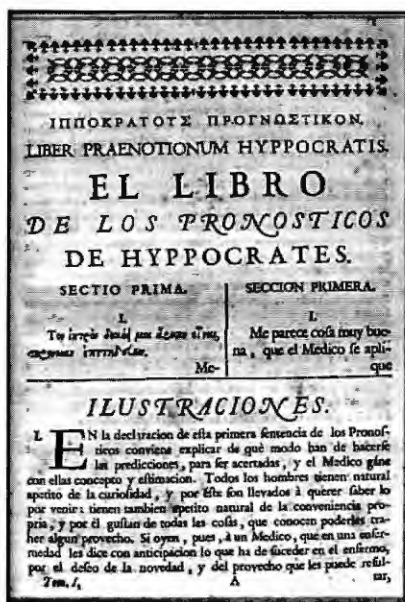

Fig. 8.—Les obres d'Hipocrates mes selectes (1757-1770), llibre de la maduresa de Piquer, es comprova la mentalitat antisistemàtica de l'autor.

Fig. 9.—Primera edició feta en 1751 del "*TRATADO DE LA CALENTURA*", quan Piquer era encara seguidor de les idees yatromecàniques.

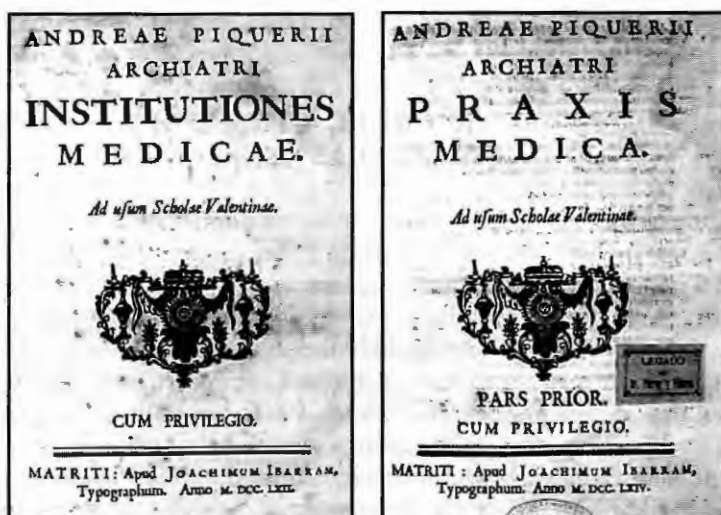

Fig. 10.—Reproduccio de la portada de “INSTITUCIONES MEDICAS” (1762) i la portada de “PRAXIS MEDICA” (1764) que Andres Piquer escrigue per a l'ensenyança de l'Universitat de Valencia, en elles s'observa l'eclecticisme antisistematic de Piquer en sa maduresa.

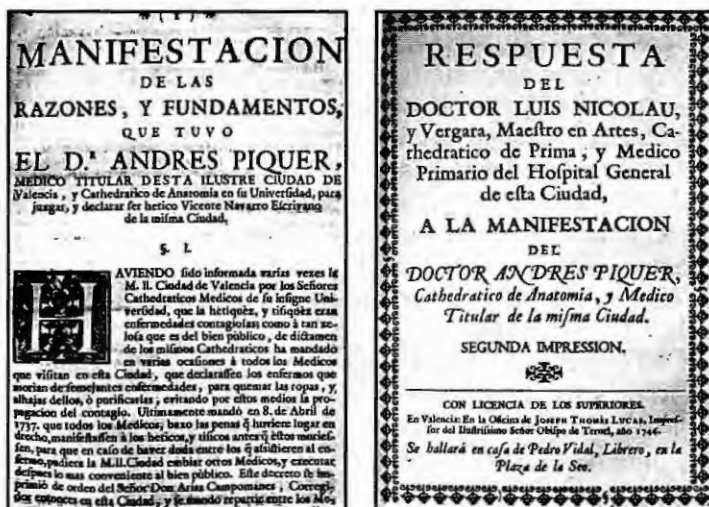

Fig. 11.—Andres Piquer va mantindre una important polemica al voltant de la malaltia “tisis” que tenia una dura i estricta reglamentacio sanitaria. Molts autors i catedratics no estaven d'acort en Piquer, entre ells Lluís Nicolau, mege primari de L'Hospital General de Valencia, qui escrigue la resposta a Piquer.

IV LES RELACIONS DE A. PIQUER EN L'HOSPITAL GENERAL DE VALENCIA

Sempre que els historiadors de la medicina tracten del famos personage Andres Piquer, consulten l'obra que escrigue el seu fill Juan Crisostomo Piquer, que en les seues "*Obras postumas*" dedicà al gran mege erudit. Tambe els investigadors de la medicina com Anastasio Chinchilla i Hernandez Morejón, utilicen tambe esta publicacio per adinsar-se en la personalitat del nostre mege. Passat el temps, mes d'un sigle despres, Vicent Peset Lorca amplia l'investigacio de Piquer basant-se en la correspondencia epistolar de l'ilustre valencià Gregori Mayans i Siscar, que al voltant del seu circul d'influencia, feren variar, de modo substancial l'image d'Andres Piquer. Pot ser que Peset Lorca donara massa importancia a l'influencia de Mayans sobre Piquer, arribant a afirmar que la fama del mege començà quant este entrà en l'esfera de la seua influencia, pero Peset no nos parla dels primers anys que Piquer vixque en Valencia, d'una atra banda son fill, Juan Crisostomo Piquer, nos relata la vida de son pare des de chiquet.

El fill de Piquer nos descriu que a conseqüencia de la Guerra de Successio "guerres civils de principi d'este sigle, arruïnaren molts llocs del Regne d'Arago, ya cremant o saquejant, ya assolant i tallant els seus camps, caent en sort Corollera, el seu poble, a on sa familia estava situada des de molt de temps". Juan Crisostomo seguix parlant de la seua familia, i alaba la labor pedagogica de son yayo Josep Piquer, que aficionà a tots els seus fills cap a l'estudi de la medicina, seguint aixi la tradicio familiar, i dos dels fills estudiaren medicina, Cosme i Andres.

Dins del camp de la ciencia medica, la familia Piquer adquiri un important ranc social, com nos escriu el propi Piquer en la seua obra "*Hidalguia de la sangre de Don Andres Piquer. Médico de Cámara de S.M.*", que va escriure als 56 anys, tras la jubilacio en tots els honors com a mege de Cambra de la Cort de Carles III i de sa Real Familia. Sense cap de dubte, Andres Piquer fon el mes famos, ilustre i brillant mege de l'Espanya de l'Ilustracio. Nos conta el seu biograf, que Piquer de Fòrnoles passà a estudiar a La Fresneda, lloc proxim al seu poble, a on deprengue les primeres lletres i les regles i precep-

OBRAS PÓSTUMAS

DEL DOCTOR

**DON ANDRES PIQUER,
MÉDICO DE CÁMARA QUE FUÉ DE S. M.
Y PROTOMÉDICO DE CASTILLA.**

**LAS PUBLICA CON LA VIDA DEL AUTOR
SU HIJO**

**EL DR. D. JUAN CHRISÓSTOMO PIQUER,
PRESBITERO, Y CAPELLAN DE S. M.
EN EL REAL MONASTERIO DE LA VISITACION
DE SANTA MARÍA DE MADRID.**

MADRID MDCCLXXXV.

**POR D. JOACHÍN IBARRA IMPRESOR DE CÁMARA DE S. M.
CON PRIVILEGIO.**

Fig. 12.—Portada de les obres postumes d'Andres Piquer que publicà el seu fill Juan Crisóstomo Piquer, sumant la biografia de son pare

tes gramaticals, així com els principis de retòrica i poesia.

En 1727, als setze anys, el jove Piquer abandonà sa terra natal i vingué a València, a on el seu germà ja exercitava la medicina, per a començar els estudis de filosofia, i en els tres anys que dedicà, segons el seu fill Juan Crisostomo, destacà com bon i eixemplar alumne, demostrant el seu enginy i extraordinària memòria. Ya en 1730, als deneu anys, inicià els estudis de Medicina en l'Universitat Valenciana, rebent en esta escola una ensenyança obsoleta, ya que els seus mestres eren adictes al sistema aràbic-galènic, rebujant les corrents modernes. Després de graduar-se de "bachiller en filosofia i medicina" mampregue la tasca d'estudiar i investigar per si mateix, lo que no havia estudiat ni experimentat en l'Universitat.

En esta biografia observem els esforços d'Andrés Piquer per a aconseguir fama i donar-se a conèixer en l'ambient mèdic valencià, i Juan Crisostomo insistix en la participació de son pare en varies oposicions i concursos literaris, destacant que sempre sobreixia donant mostres del seu enteniment. La primera oposició, la qual fou en l'Hospital General de València, i el seu treball li va valdre per a aconseguir el doctorat, avalat pel canonge Josep Castelví, regalant-li les despeses del títol, en una altra oposició fou nomenat Acadèmic Públic de Medicina en l'Universitat de València. Escrigué un llibre titulat "*Medicina Vetus et Nova*", per a introduir en els estudis de medicina l'ús dels autors moderns, i entre els antics i moderns tractar de traure la veritat, sense subjectar-se a cap de partit. Esta edició (1735), li reportà una gran notorietat, ya que sa transcendència traspassà el marc valencià, admirant i reconeguent al jove doctor, mereixent molts elogis dels facultatius de les altres Facultats espanyoles. L'Academia Matritense de Medicina li otorgà el títol d'Acadèmic Honorari (1739), era president Josep Cervi, mege de cambra de Felip V.

A pesar de l'èxit i del reconeixement de Madrid, Piquer no va aconseguir cap de càrrec públic, fins a 1742, quan l'Ajuntament de la Ciutat de València, com a patró que era de la famosa Escola de Medicina, li otorgà la Catedra d'Anatomia, després d'una oposició de molt de concurs i lluitament. El fill de Piquer, segons la majoria d'autors i historiadors de la medicina, exagera els èxits de son pare i tracta d'ometre les dificultats, però sense cap de dubte, tots els autors coincidixen en el gran prestigi de Piquer pels importants i grans càrrecs que obtingué en València i Madrid, i també per les seues publicacions, fou escriptor polifacètic i fecund, donant així gran

importancia a les publicacions valencianes.

Com hem comprovat, Juan Crisostomo, en la biografia de son pare, fa tot l'esforç per a mostrar el treball d'Andres Piquer, per això, d'una manera confusa nos descriu les relacions de son pare en l'Hospital General de Valencia, ja que es presentà varies vegades a oposicions i no obtingue una plaça mai. Per les relacions de Piquer en el nostre antic Hospital General, l'investigador Martinez Vidal (Universitat de Saragossa) ha treballat demostrant tota l'organització del dit hospital, tant en materia d'oposicions com d'administració en l'etapa valenciana de Piquer, o siga, durant el segle XVIII. Es pot comprovar en els llibres de l'Archiu de l'Hospital, d'una banda tenim el llibre titulat "*Judicari*", per a estudiar tota l'administració, govern i la documentació de les oposicions dels meges, d'una altra banda, en els llibres de "*Conte i Rao*", es pot examinar tot lo referent a la contabilitat i les retribucions de tots els treballadors. L'autor, George Rosén, destaca el caracter social dels hospitals a partir del segle XVI, que despres del Renaiximent, encara que persistiren molts costums de l'Edat Mija, l'intervenció municipal transformaria la seua missió, que abans nomes s'ocupava del necessitat i del malalt, com a obra cristiana i de caritat, ara es sumava l'orde social. Pero l'autentica conversió dels hospitals en veritables centres de salut i curació es produiria cap als darrers anys del segle XVIII, a l'abric de la Revolució Francesa.

L'Hospital General de Valencia es fundà en 1512, resultat de l'unificació dels chicotets hospitals migevals, es va ubicar en el primer Hospital Siquiatric que es va fundar en Europa pel Pare Gilabert Jofre o siga en el "Spital appellat de Nostra dona Sancta Maria dels Innocents", fundat per privilegi Real del 10 de febrer de 1412 pel rei Martí l'Humà i la reina Maria de Luna. Despres de la Batalla d'Almansa i l'abolició dels Furs del Regne de Valencia per Felip V, el rei, mediant la concessió de dos Reals Cèdules assegurà el manteniment tradicional de l'Hospital i de la seua autonomia, per això Peset afirma que l'Hospital Real i General de Valencia es mantingue íntegre. La Real Cèdula del 15 de desembre de 1757, de Ferrando VI, dictà que els administratius foren elegits pel rei, canviant el seu règim de govern, fins a que la reforma total es feu per Carles III, en nova constitució i ordenances.

Durant el segle XVIII, dos meges ordinaris i un bachiller assistiren regularment als malalts de l'Hospital General de Valencia; d'estos dos meges, l'últim nomenat rebia el nom de "mege secundari", i

el mes antic el de "Mege ordinari". Un bachiller en medicina, en menor ranc que els anteriors, compartia la labor assistencial. Quan es produïa una baixa per jubilació, mort o renúncia, la manera per a nomenar nova plaça exigia una oposició, nomenant al mes benemerit i entes en la seua professió (Real Orde de 1678). Per supòst, esta institució no estava en mans de meges, i el tribunal que tenia el poder no estava format per facultatius, sino per quatre administratius que governaren en l'Hospital, dos d'ells representaven al municipi, l'u per la classe de cavallers, i l'atre per la de ciutadans, el tercer pertanyia al Capítul de la Seu, i el quart era un dels deu diputats de l'Hospital dels Inocents. Estava previst que en materia medica, el dit tribunal ya format, nomenara a dos meges censors, per a assistir a tots els actes de l'oposició, primer als de teoria i després als de practica.

En "Theoria" l'opositor llegia la memoria que consistia en comentar un dels tres aforismes d'Hipòcrates. La "Practica" consistia en que cada opositor es dirigia a una de les sales hospitalaries per a visitar i explorar a un malalt, formular les seues dolències, dictaminar un diagnostic de la malaltia, prescriure un tractament i plantejar el pronostic. Els meges censors només informaven als membres del tribunal de la preparació, les aptituds i la ciència dels opositors, pero la votació i decisió final depenia exclusivament dels homens que componien el tribunal, tots els tràmits de l'oposició duraven mesos, i per a suplir eixa falta de servici es designava un mege suplent pel "clavari" de l'Hospital per a ocupar interinament la plaça.

Però la presencia d'Andrés Piquer en l'Hospital General de València, no es reduïx solament a prendre part en les oposicions, ya que després de sa graduació, i de la ma del seu mestre Joan Batiste Longàs, el nostre mege va prestar uns altres servicis, encara que de caracter transitori. D'una altra banda, en esta institució valenciana existia com a ajudant immediat dels dos meges titulars, un atre en el nom de "velant" de medicina, es tractava d'un subaltern, que solia ser un estudiant de medicina que s'ocupava del conte directe dels malalts quan els dos meges, el "ordinari" i el "secundari", estaven absents; esta plaça de "velant" s'obtenia per oposició, per mig d'un examen davant dels meges titulars de l'hospital, i Piquer fon mege censor en un d'estos examens en 1739, substituint al doctor Lluís Nicolau, mege "ordinari" de l'Hospital, en companyia del doctor Joan Batiste Logàn. Tambe Piquer fon nomenat com a visitador de l'hospital en temps de grans calors i d'epidèmies. Per fi afegirém

que Piquer va seguir la trayectoria del seu mestre Joan Batiste Logàn, va conseguir dos dels tres carrecs i tituls importants que el seu mestre posseia, en primer lloc "mege de morbo" que era un carrec municipal, despres la Catedra d'Anatomia, pero no mai el de mege ordinari o secundari de l'hospital. Evidentment el tribunal, no medic, no fon propici per a Piquer mai, potser que este mege fora massa avançat en idees i els membres del tribunal foren estatics i tradicionals, per això en una ocasio i despres d'unes oposicions, el canonge Castelví, membre del dit tribunal, en vore que no li donaren la plaça, va decidir pagar-li una subvencio per a obtindre el titl de doctorat.

Fig. 13.—Panoramica maravellosa de les sales columnaries de l'antic Hospital General de Valencia

V MAYANS I PIQUER

L'amistat de Mayans i Piquer fon definitiva i decisiva en la vida i biografia del nostre mege. Esta amistat s'inicià en 1741, en faltar el doctor Lluís Millero, mege de capçalera de l'erudit d'Oliva. Piquer fon a partir d'este moment el mege de Mayans i Siscar.

Gregori Mayans, maxim representant de l'Il·lustracio, fon Cate·dratic de Dret de l'Universitat de Valencia, erudit i reconegut com a gran juriste i mestre. Fon nomenat bibliotecari Real en Madrit, finalment es retirà al seu poble natal, Oliva, vixque en la seua familia i els seus llibres.

Fig. 14.—Gregorio Mayáns

VI JUÍ CRITIC D'ANDRES PIQUER

Piquer fon un reformador, un renovador i un innovador que va teorissar molt, tingue una gran personalitat i el conformaren grandissimes dots de persuasio, que foren causa d'enorme admiracio pero de cap de les maneres se'l pot considerar, passat el temps, un profunt sabi científic ni un investigador. Coneixent com conexia el microscopi, importantissim instrument apte per a l'investigacio i gran troballa de l'humanitat, li era indiferent sa importancia per al progres. Tambe desprecià la tecnica microscopica que mes tart li donaria a Ramon i Cajal la fama i el Premi Nobel. Aixina com l'Anatomia Microscopica de Malpighi, anatomiste i patolec italia, el qual investigà i donà a coneixer l'estructura dels pulmons, l'identificacio de les celules, la primera descripcio dels foliculs de la melsa i dels glomeruls renals, que porten el seu nom. Observem aixi mateix que en materia d'Anatomia, Fisica, Matematiques i Filosofia, tambe s'apartà i desestimà als propiament i autentics sabis com Descartes, Copernic i Newton, la qual fama, influencia i teories, han arribat fins als nostres dies. No obstant acceptà a uns atres autors raonables i menys científics, inclus en plantejaments falsos, erroneus, completament oblidats a hores d'ara.

Lo que no admet cap de dubte, ni permet discussio, es que el doctor Piquer fon un dels bons meges, i sa revolucio en l'ensenyança fon molt positiva, puix d'una forma o d'una atra, feu coneixer a tots els sabis que representen el mon científic occidental de la seua epoca. En aço la Facultat de Medicina de Valencia pujà, incrementà la seua fama i relleu, prestigi que a traves de l'istoria sempre ha tengut la medicina valenciana, des d'Arnau de Vilanova -sigle XIII-, Jaume Roig -sigle XV- i Melchor de Villena -sigle XVII-. Durant tota sa vida Piquer defengue l'importancia de Valencia com el principal centre espanyol de l'Anatomia practica. En 1759, vivint ya en Madrit com a mege Real i Vicepresident de l'Academia Medica Matritense, afirmà: "S'enseny millor en Valencia que en ninguna banda, inclus millor que en França, que nomes s'enseny l'anatomia ostentosa que no servix en la practica".

Tambe Azorin nos escriu de la gran fama de la Facultat de Medicina de Valencia, i podem trobar en el seu llibre "Valencia" un capítul que dedica a Andres Piquer, i nos diu, sigle XVII, sigle XVIII en

Valencia, i Valencia la ciutat mes adecuada al sigle XVIII, a on millor ha pogut manifestar-se Piquer, no va naixer en Valencia, es valencià d'elecció. Azorin llig l'edició valenciana de "*Llogica*" feta en 1747, baix el nom de Valencia veu el nom de l'autor que posa, Andres Piquer, mege titular de la ciutat de Valencia, Catedratic d'Anatomia de la Facultat de Medicina de Valencia, soci de la Real Academia Matritense i academic valencià. Piquer es un home representatiu del sigle XVIII valencià, i sa crítica es sagaç, independent, sap condensar i el seu llibre te moltes pàgines curioses. Piquer es essència de la terra valenciana, perquè va des de l'esperit valencià de Vives i la forma de pensar del llaurador de la nostra terra, este no afirma ni nega mai, admet sempre una possibilitat en lo extraordinari, la diferencia entre el dogmàtic i el dubtos prudent, es essencial. Com pensava Piquer, que marca la diferencia en Feijoo. Feijoo no creu en les influències cosmiques i misterioses sobre l'home, nega l'influència dels astres sobre l'home, i Piquer pensava que els astres manen en certa forma, com els llauradors valencians, que miren les estrelles, el sol, la lluna, per a regar, sembrar i collir. L'universal alacantí José Martínez Ruiz "*Azorin*", situa a Piquer entre els dissidents com Gòngora, Mallarmè, Rimbaud, i en pintura Cézanne ... els qui han lluitat per expressar lo inexpressable.

Com Piquer, també Azorin alabà l'escola de Medicina valenciana, nos diu: "La Facultat de Medicina de Valencia es famosa, cap d'escola mes il·lustre; el càrrec de Rector de l'Universitat casi sempre l'ocupa un professor de medicina, sempre han hagut meges d'esta escola repartits per tot el Regne, donant ciència i cuidant malalts, he conegut a molts meges, i un mege valencià es una garantia segura, consola i conforta, entra en el dormitori del malalt una llum vivificant, alentadora, d'esperança.

El reconeixement propi per part dels valencians cap a Piquer es ben evident, puix que trobem son rostre retallat en pedra, esculpit en un dels quatre medallons ubicats sobre l'arc de l'antiga porta de la vella Facultat de Medicina i antic Hospital General de Valencia, porta que ha segut conservada en l'actualitat donant entrada i accés al jardí (els tres medallons restants son per a Hipòcrates, Crisòstomo Martínez i Abens Cholchol).

Podem veure també el seu rostre i el seu nom escrit en lletres d'or en la moderna Facultat de Medicina. La ciutat de Valencia li dedicà un carrer al Doctor Piquer.

He dit.

VII BIBLIOGRAFIA

PIQUER A. Obras Póstumas. Les publica en la vida de l'autor el seu fill el Dr. Juan Crisóstomo Piquer. Madrit. J. Ibarra. 1785. pp 1 102.

CHINCHILLA Y PIQUERAS, A. Anales históricos de la medicina en general y biográficos de la española en particular. Valencia. Imp. de Mateu Cervera, 1846. pp 422 475.

PESET Y VIDAL J.B. Memoria biográfica o critica acerca de D. Andres Piquer. Valencia. Ferrer de Orga.

PIQUER A. Hidalguía de sangre de D. Andres Piquer . Médico de Cámara de S.M. Madrit. Ibarra, 1767. cfr.Piquer A. (1) P. 66-67.

PEST M. y PESET J.L. Felipe V y el Hospital Real y General de Valencia. Medicina Española 61/363, 1969, 405-414.

- ALBIÑANA HUERTA: "La Universidad de Valencia y la Ilustración en el reinado de Carlos III". Valencia.

- AÑON MARCOS, V.: 101 Hijos Ilustres del Reino de Valencia. Valencia.

- GRANJAL, L. S.: "La Medicina española del siglo XVIII". Salamanca.

- GUY, R.: "La logique et modernité selon Piquer. Université de Toulouse.

- LOPEZ PIÑEIRO, J. M^a: "Medicina moderna y sociedad española en los siglos XVII y XIX". Valencia.

- MAGRAÑANES Y MARINES: "Ensayo biográfico y bibliográfico del doctor Andrés Piquer". Valencia.

- MARFULL, A.: "Un médico filósofo español del siglo XVIII, Andrés Piquer". Valencia.

- MARTINEZ VIDAL: "Andrés Piquer y el Hospital General de Valencia". Saragossa.

- PESET LLORCA: "Andrés Piquer y la psiquiatría de la Ilustración". Archius Iberoamericans de l'Historia de la Medicina.

- PESET LLORCA: "Mayans y los médicos". Valencia.

- PESET M. Y PESET J. L.: "Felipe V y el Hospital General de Valencia". Valencia.

- PESET Y VIDAL: "Memoria biográfica y crítica acerca de Andrés Piquer". Valencia.

- ROSEN, G.: "The Hospital Historical Sociology of a Community Institution". New York.

- THALLAMY, A.: "La medicalisation de l'Hospital". Paris.

- VV. AA.: "Historia de la Medicina Valenciana. Dirigidos por el Prof. López Piñeiro". Valencia.

- VV. AA.: "Gran Enciclopedia de la Región Valenciana".

LLOCS CONSULTATS

- BIBLIOTECA DE LA FACULTAT DE MEDICINA DE VALENCIA.

- BIBLIOTECA MUSEO HISTORICO-MEDICO DE LA UNIVERSIDAD DE VALENCIA.

- BIBLIOTECA DE LA UNIVERSIDAD DE VALENCIA.
 - ARCHIVO DEL HOSPITAL GENERAL DE VALENCIA.
 - CENTRO DE DOCUMENTACI" N DE HISTORIA DE LA MEDICINA.
- URIACH Y CIA. S. A. DE BARCELONA.
- ARCHIVO IBEROAMERICANO DE HISTORIA DE LA MEDICINA.